

ION RAȚIU

JURNAL

VOLUMUL 3

Reorganizarea exilului (1963–1968)

Prefață de Nicolae C. Rațiu

Studiu introductiv, note și ediție de Stejărel Olaru

CORINT
BOOKS

—2019—

Prefață

Pentru Ion Rațiu, perioada anilor 1963–1968 a fost una plină de realizări. Misiunea și scopul său, visul lui de nepotolit de a vedea, într-o zi, o Românie liberă și democratică l-au inspirat în tot ceea ce a întreprins.

Hotărârea lui de a asigura succesul afacerii sale din domeniul naval a avut un scop bine definit: să dispună de mijloacele financiare ca să-și împlinească visul. Buletinul său, cu periodicitate de două săptămâni, *The Free Romanian Press*, a fost aproape integral finanțat de el. Doar câțiva prieteni și adepți și-au plătit abonamentele – ceea ce l-a deranjat, mai ales că erau destui care și-ar fi permis să o facă. Scopul publicației era să răspândească știri corecte despre ceea ce se întâmpla în România, cu opinii scrise cu regularitate de membrii redacției și de colaboratori din întreaga lume, adeseori sub pseudonim – pentru a-și proteja familiile rămase acasă –, și de Ion Rațiu însuși.

Pe cei pe care îi întâlnea și cu care discuta despre România – de fapt, cu toată lumea –, Ion Rațiu îi adăuga în lista sa de corespondență. Astfel, buletinul a fost primit, chiar dacă nu sunt convins că și citit întotdeauna, de un număr tot mai mare de politicieni, jurnaliști și formatori de opinie din Marea Britanie și din întreaga lume. La apogeu, cam 2 000 de exemplare erau trimise prin poștă o dată la două săptămâni. A aranjat ca exemplare

din buletin să fie duse și distribuite în România. Totuși, brațul lung al Securității a intervenit în acțiunea sa, desfășurată „Printre spioni și trădători” – cum am intitulat volumul anterior al *Jurnalului*. Cele două persoane însărcinate cu această misiune, George „Gicu” Pop și Victor Vladone, erau amândoi informatori ai Securității, iar exemplare ale „fițuicii”, așa cum au numit ofițerii serviciilor secrete *Buletinul*, ce au pătruns în țară, au fost, fără îndoială, distruse.

Supravegherea lui Ion Rațiu de către Direcția de Informații Externe (DIE) s-a derulat în continuare și s-a intensificat, dar pe măsură ce evenimentele internaționale s-au derulat, iar regimul comunist român s-a maturizat și și-a consolidat puterea pe plan intern, abordarea față de Ion Rațiu și tovarășii săi, activi în exil, s-a schimbat treptat. Raportând la București ceea ce puneau la cale Rațiu și ceilalți, regimul și-a concentrat atenția asupra modalităților prin care să-i tenteze, astfel încât să ajungă să lucreze pentru comuniști. Regimul era foarte conștient de imaginea sa pe plan internațional. Erau prea puține aspecte pozitive cu care să se laude și pe care să le dea publicității, iar propaganda sa stridentă și exagerată era recunoscută în Occident pentru așa ceva, pe câtă vreme exilații erau vocali. Ei criticau numărul foarte mare de prizonieri politici, lipsa libertății și a presei libere, pedepsele, climatul de frică, avertizau asupra tentativelor de trecere dincolo de Cortina de Fier, omniprezenta și severa poliție de stat și standardul de viață scăzut, jalnic, din România. Era esențial pentru regim să găsească mijloacele de a îmbunătăți imaginea internațională a țării și de a spori oportunitățile comerciale cu Occidentul, pentru a face rost de valută forte, necesară dezvoltării economice, ca să nu mai spunem de nevoile elitei comuniste pentru bunuri de lux din Europa de Vest.

Atrăgătoare oportunități comerciale au fost, așadar, vânturate prin fața exilaților, iar mulți dintre ei au căzut pradă tentației. Compromisul presupunea, desigur, furnizarea reciprocă de informații despre activitatea exilului, precum și cerința de a vorbi pozitiv despre România, de a înceta orice critică și, cel mai important, de a-i convinge și pe alții, mai ales pe membrii organizațiilor exilului, să

laude și să sprijine regimul comunist. S-a reușit cu unul, cu Barbu Călinescu, chiar dacă eforturile sale de a-l convinge pe Ion Rațiu să-și domolească pornirile critice și să scrie pozitiv despre regim erau atât de fățiș cerute de comuniști, încât Ion Rațiu a înțeles adevărul și chiar l-a confruntat pe Călinescu. Desigur, acesta a negat, cu lacrimi în ochi. Cu mult farmec, Ion Rațiu a scris doar pentru el în jurnal despre Călinescu, prietenul și colegul său din studenție, la Cambridge, în timpul războiului. Tata a consemnat că a trebuit să-l ierte, pentru că îi era „atât de drag”, dar că, bineînțeles, nu avea să mai aibă niciodată încredere în el.

În cazul lui Călinescu, organizația vizată de Securitate a fost ACARDA, înființată în mai 1965, în același an când Ceaușescu a ajuns la putere. Alții, dezvăluiți în acest volum, au fost mult mai subtili și nu au fost niciodată suspectați. A existat chiar un moment când cel puțin 3 membri ai consiliului de conducere al ACARDA erau informatori. George Serdici a fost și el curtat de regim, dar era prea apropiat și, la acel moment, prea asociat, din punct de vedere politic, cu Ion Rațiu, pe care l-a informat imediat despre eforturile Securității. Ion Rațiu a împărtășit informația unui prieten comun, Gicu Pop, pe care îl considera de încredere atunci și care, în schimb, a anunțat DIE, care a realizat că schema nu funcționa cu Serdici. Încă atras de posibilitatea de a face bani, Serdici a încheiat afaceri cu regimul comunist, dar prin intermediul lui Pop, în ceea ce a devenit un comerț vast și profitabil cu British Aerospace, care, în 1978, a salutat vizita lui Ceaușescu la Londra.

Relația tatălui meu cu Gicu Pop a fost interesantă. Aparent, față de noi, cei din familie, întotdeauna s-a ținut la distanță de el, fiindu-i clar că, în lumina afacerilor pe care le făcea cu regimul, Pop trebuia să fi fost informator. Pe de altă parte, jurnalul arată că adeveseori îi spunea secrete, fiind convins că relațiile lui Pop îi permiteau să joace un dublu joc. Se pare că cercetările editorului de volum au demonstrat că a fost o părere greșită. Altminteri, în general, în viața lui Ion Rațiu, ca și înainte, au existat numeroase alte personaje care treceau prin birourile sale, unii dintre ei deja exilați, alții vizitatori

din România, dintre care mulți sunt arătați de dosarele Securității că informau, influențau și raportau serviciilor secrete.

În 1968, au avut loc trei evenimente importante din punct de vedere istoric și politic, care au permis regimului comunist din România să inaugureze linii de comunicare cu exilații români. Primul a fost cea de-a 50-a aniversare a revenirii Basarabiei la România, după ocupația rusă, la sfârșitul Primului Război Mondial, iar cel de-al doilea cea de-a 50-a aniversare a Marii Uniri a Transilvaniei cu Regatul României, la 1 Decembrie 1918. În ambele situații, patrioții români de ambele părți ale Cortinei de Fier au ajuns la aceeași concluzie: trebuia contestată ocuparea provinciei Basarabia (azi, Republica Moldova) și apoi dominația sovietică din această regiune și trebuia protestat împotriva iredentismului maghiar asupra Transilvaniei, din Ungaria și din afara granițelor ei.

Regimul a încercat cu disperare să folosească această potrivire de idei pentru a deschide canale de viitoare cooperare și „înțelegere” între cele două părți. În cazul lui Ion Rațiu, el a fost ademenit cu participarea la serbările planificate la Alba Iulia, la care tatăl lui, dr. Augustin Rațiu, avea să fie onorat pentru rolul jucat de membri familiei sale în 1918. S-a gândit foarte serios să participe la eveniment. Era o șansă de a-și revedea tatăl și părea puțin probabil ca regimul comunist să-l închidă, în cazul în care venea în țara de origine. Știa prea puține lucruri din dedesubturile acestei presiuni din partea autorităților.

În cele din urmă, cel de-al treilea eveniment, invadarea sovietică a Cehoslovaciei, în august 1968, când trupele românești nu s-au alăturat armatelor statelor membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia, a anulat această oportunitate și, totodată, a dus la scindarea politică din sânul ACARDA, între Ion Rațiu și Viorel Tilea. Acesta din urmă a făcut apel în mod public la „frații români” pentru a-l lăuda și a-l sprijini pe Ceaușescu, ceea ce Ion Rațiu nu putea și nu dorea. Tatăl meu a refuzat să aducă laude dictatorului român, în ciuda faptului că aproba decizia luată de acesta. De fapt, politica lui Ceaușescu era continuarea celei începute de

Gheorghiu-Dej – distanțarea de Uniunea Sovietică și stimularea naționalismului și a identității românești, idei care, la începutul regimului Ceaușescu, au fost foarte populare – orice era de preferat ocupației străine atât de grele a Uniunii Sovietice – și erau văzute ca luminate. Chiar și unii dintre exilați le-au îmbrățișat.

De fapt, la începutul lui 1966, Ion Rațiu și-a întâlnit tatăl pentru prima oară de la plecarea din România, petrecută în 1940. Lui Augustin Rațiu i s-a permis să călătorească în Marea Britanie, pentru o operație de hernie. Cu siguranță, s-a luat această decizie în mod intenționat, în speranța că astfel se vor domoli criticile lui Ion Rațiu la adresa dictaturii. Probabil, a avut efectul invers, deoarece tatăl lui i-a povestit în detaliu ceea ce se întâmpla cu el, cu familia, cu prietenii și cu vecinii, experiențele lor carcerale, cum trăiau și, mai ales, cum el împreună cu toată familia sprijineau cu toată ființa lor activitatea lui Ion Rațiu în Occident, indiferent de costul pe care îl plăteau, la întoarcerea în România. A fost, desigur, un imbold însemnat pentru Ion Rațiu, care s-a simțit încurajat și și-a intensificat și mai mult efortul.

Nu pot încheia prefața la acest volum fără să menționez revelația neplăcută că Viorel Tilea, în ultimii șapte ani ai vieții lui, a devenit informator și „agent de influență”, controlat de DIE. Mi-a fost foarte greu și a fost foarte dureros să cred, dar după ce am văzut atâtea dovezi, este imposibil să tăgăduiesc. Fără excepție, Securitatea recruta victimele sale după ce le identifica și le exploata slăbiciunile. A lui Viorel era nevoia disperată de bani, nu pentru extravagante, ci doar pentru a supraviețui și pentru a fi în stare să achite cheltuielile celei de-a doua soții ale sale și de a plăti tratamentul fiului lui, bolnav psihic. Prin 1965, banii luați la plecarea din România fuseseră cheltuiți ori pierduți în investiții păguboase. Din cauza sărăciei, avea gânduri de sinucidere – iar DIE a profitat de oportunitatea apărută. Singura soluție pe care o întrevedea pentru rezolvarea situației sale materiale era legată de proprietățile confiscate în România, care puteau fi recuperate doar printr-o apropiere sau printr-o înțelegere cu regimul comunist – iar DIE era pregătită de un târg.

De mult timp, pentru Ion Rațiu, Viorel era un mentor și o figură părintească. Îl iubea pe Viorel, în ciuda greșelilor sale sau a disensiunilor dintre ei. I-a fost mereu recunoscător lui Viorel pentru că l-a primit în familia lui când a ajuns prima oară la Londra, în 1940, în momentul în care tânărul de 22 de ani și unchiul său au rămas în exil. Au lucrat împreună în anii războiului, în mișcarea Free Romanian, chiar și la înființarea ACARDA, în 1965. Cam în acea perioadă, banii s-au împutinat, iar creditele s-au înmulțit. Înțelegând situația grea în care Viorel se afla, când băncile au refuzat credite viitoare pentru acesta, Ion Rațiu l-a sprijinit, oferindu-i o funcție și un salariu la biroul său din domeniul transportului naval, astfel încât să aibă și să facă dovada unei surse de venit – dar nu a fost de ajuns.

După ce Viorel Tile a fost convins de DIE, cetățenia română i-a fost restituită în secret și, în baza unui sprijin financiar, poziția lui publică și în cercul de prieteni față de regim s-a schimbat în mod dramatic, toate criticile au încetat, fiind înlocuite cu laude, iar unitatea ACARDA a fost afectată. Mișcarea de stânga-mprejur l-a dezorientat pe Ion Rațiu, dar având în vedere sănătatea tot mai șubredă a lui Viorel și dragostea tatălui meu față de el, în ciuda divergenței de opinii, niciodată nu l-a atacat și nu l-a criticat deschis pentru comportamentul lui. În schimb, printre rândurile jurnalului putem citi dezamăgirea autorului. Nimic nu sugerează că l-a suspectat sau că a ghicit motivul din spatele noii sale atitudini. Pur și simplu, era ceva de neconceput pentru Ion Rațiu.

Cu toate acestea, cu dragostea, loialitatea și admirația lui dintotdeauna față de Viorel, cred că tatăl meu, un om care adesea aducea în discuție propriile defecte, deși șocat până în străfunduri de această trădare, l-ar fi iertat pe Viorel. Personal, nu cred că a existat vreodată ceva, din punct de vedere ideologic, în legătură cu schimbarea de comportament și de atitudine a lui Viorel – a fost doar oportunism.

Jurnalul demonstrează că nu a fost singurul în această situație.

1963

Miercuri, 2 ianuarie 1963

Masa cu George Serdici¹. Face o întreagă și bună analiză a problemelor exilului românesc. Formula Comitetului Național Român², sub Vișoianu³, nu mai corespunde nevoilor zilei. Partidul Național Țărănesc trebuie reorganizat. Sunt foarte puțini membri ai Comitetului Central care n-au devenit cetățeni străini. Ceilalți,

¹ Gheorghe (George) Serdici (1920–1994), avocat, om politic țărănist și om de afaceri stabilit în Marea Britanie. Membru al Partidului Național-Țărănesc în exil, în cadrul căruia a fost secretar general (1982–1989). În 1990, a fost numit consilier pentru relații externe și membru în Delegația Permanentă a PNȚCD.

² Comitetul Național Român (CNR), organizație politică care s-a dorit a fi un guvern al României în exil. CNR s-a format sub președinția generalului Nicolae Rădescu, ultimul prim-ministru aflat în fruntea unui guvern democratic român, și cuprindea reprezentanți politici ai partidelor istorice din România refugiați în exil. Conform statutului, regele Mihai a aprobat structura de conducere, iar la 10 mai 1949 a anunțat oficial crearea comitetului. Misiunea CNR era de a apăra interesele națiunii române până la restabilirea democrației în țară.

³ Constantin Vișoianu (1897–1994), avocat, diplomat și om politic. A fost ministru de externe în al doilea guvern al generalului Sănătescu și în guvernul generalului Nicolae Rădescu. În exil, a fost unul dintre cei mai mari adversari ai generalului Rădescu. Vișoianu a condus CNR după retragerea lui Nicolae Rădescu din funcția de președinte (1950) până în 1975, când organizația s-a desființat.

precum Augustin Popa¹, Cornel Bianu², Bunescu³, Manuilă⁴, sunt salarizați ai Free Europe Committee-ului⁵, deci depind de Vișoianu. Eu aș fi cel mai indicat pentru a-l înlocui pe Vișoianu și a face o nouă echipă. Totul depinde de cum se face schimbarea. Romi Boilă⁶ și Ciumpi Dragomir sunt foarte importanți, pentru că prin ei poate avea loc o provocare a conducerii Vișoianu astăzi. În primul rând însă, trebuie să li se asigure existența. Altfel, nu vor îndrăzni să riște puținii gologani pe care-i primesc.

Eu am fost de acord cu analiza lui și i-am spus că sunt gata să îndeplinesc orice funcțiune. Voi lucra însă cu aceeași energie și dacă nu mi se oferă mie „președinția”. Îmi dă vreo câteva exemplare a primei publicații FIJL⁷, pe care a scos-o el la Stockholm, și-mi arată scrisoarea trimisă președintelui Eisenhower. A primit răspuns din partea unui oarecare Carlson *in the usual way*⁸. Politicos, dar neimportant. Totuși, este important că el, Serdici, a scris această scrisoare, cerând includerea României printre popoarele a căror eliberare trebuie urmărită.

¹ Augustin Popa (1893–1974), teolog, om politic țărănist. În exil, a fost membru în Consiliul Național Român.

² Cornel Bianu (1892–1966), avocat, om politic țărănist.

³ Alexandru Bunescu (1895–1980), inginer, om politic țărănist.

⁴ Sabin Manuilă (1894–1964), medic, profesor, membru corespondent al Academiei Române (1938), personalitate științifică recunoscută pe plan internațional. Apropiat al lui Iuliu Maniu, Manuilă a fost numit Subsecretar de Stat la Președinția Consiliului de Miniștri, după 23 august 1944. A părăsit România în 1948 și s-a stabilit în SUA.

⁵ Comitetul Național pentru o Europă Liberă, organizație înființată la 17 mai 1949, care a finanțat o perioadă Radio Europa Liberă (REL).

⁶ Romulus R. (Romîți/Romi) Boilă (1909–1963), inginer, ziarist, om politic țărănist, fiul fruntașului țărănist Romulus Boilă.

⁷ Federația Internațională a Jurnaliștilor Liberi (FIJL), organizație a asociațiilor de jurnaliști exilați din țările comuniste, înființată în 1953, cu sediul central la New York, SUA. Ion Rațiu a condus filiala londoneză a FIJL, între 1953 și 1985.

⁸ „În maniera obișnuită”, în lb. engleză.

La orele 5.00 p.m., la Delgado¹. Prezent și John Leich. **1.** Să-i dăm o listă completă a cheltuielilor FIJL cu expoziția ADEX². Banii ne vor fi transmiși oarecum. **2.** Programul pentru Africa trebuie prezentat cât mai curând posibil. În tot cazul, înainte de sfârșitul lui februarie. Să acceptăm toți banii pe care-i primim de la New York, dar în viitor noi depindem de Londra. Să căutăm, de exemplu, să trimitem pe Zorza la seminarul din America Latină, căci bugetul lor este colosal: 50 000 \$. **3.** Activitatea grupului est-european din Mișcarea Europeană³ trebuie întărită și mărită. **4.** Cartea mea ar putea fi publicată cu ajutorul lui Minden⁴. Să-i trimit un rezumat cât mai curând posibil.

¹ Mucio Fernandez Delgado, șef al secției de la Londra a postului Radio Europa Liberă. Potrivit Securității, Delgado a fost general CIA.

² Advertising Services Exhibitions (ADEX), târg expozițional organizat sub egida World's Press News.

³ Mișcarea Europeană, organizație neguvernamentală înființată în 1947, la inițiativa lui Winston Churchill, și care a precedat apariția Consiliului Europei.

⁴ George Robert Căpuțineanu Minden (1920–2006), jurist. A absolvit Facultatea de Drept la București în 1943, dar a părăsit România în 1946, folosindu-se de pașaportul său englezesc. În 1955, s-a mutat în SUA împreună cu Marilyn, cea de-a doua soție. S-a angajat ca analist la secția română a Radio Europa Liberă. În 1958, a fost numit șeful departamentului de publicații al organizației (Free Europe Press' Book Center). În 1961, a fost numit director al Departamentului Operații al Blocului Răsăritean (Communist Bloc Operations Department) – termen folosit pentru a defini Uniunea Sovietică și țările aflate sub dominația sa –, la scurt timp, în 1963, devenind director al Diviziei de Publicații și Proiecte Speciale (FEC's Publications and Special Projects Division). În 1971, după ce opinia publică a aflat că CIA finanțase în secret Comitetul Național pentru o Europă Liberă, programul de publicații a fost transferat în cadrul International Advisory Council Inc. (IAC), iar Minden a fost numit președintele consiliului de administrație al organizației. În 1975, după ce un program similar al postului Radio Liberty a fost preluat de IAC, organizația a fost redenumită International Literary Center Ltd., fiind condusă de George Minden timp de mai bine de 20 de ani, până în septembrie 1991. Vezi Alfredd A. Reisch, *Hot Books in the Cold War. The CIA – Funded Secret Western Book Distribution Program Behind the Iron Curtain*, CEU Press, 2013.

Joi/Sâmbătă, 3–12 ianuarie 1963

La ski, Lech, în Tirol. Mă odihnesc bine, skiind toată ziua cu băiatul meu Nicolae¹. Indrei² e la Davos, plecat de unul singur.

Marti, 15 ianuarie 1963

Ședința la European-Atlantic Grup. Moment greu, pentru că ieri de Gaulle a respins intrarea Angliei în Piața Comună. Subiectul discuției: „*Relations with the countries of Eastern Europe*”³. Președintele ședinței, Sir Edward Beddington-Behrens. Lordul St. Oswald⁴ a vorbit despre experiența lui în România, unde toată lumea dorește o legătură cu Apusul.

A venit, apoi, rândul meu. Am început cu cuvintele: „Eu sunt un exilat.” Deci fără legătură directă cu cercurile guvernamentale. Cum vedem noi situația internațională. Planul Coudenhove-Kalergi⁵ (publicat ieri, în ziarul *Times*) și frica de pericolul galben se bazează pe ipoteza unei reconcilieri între Occident și Rusia Sovietică. Presupune deci că popoarele din Europa Răsăriteană sunt mulțumite cu soarta lor actuală. O a doua interpretare a situației este cea a generalului de Gaulle. O nouă mare putere se creează în Europa. Viziunea lui cuprinde întreaga Europă liberă, de la Urali până la Atlantic, sub egidă franceză. Noi, popoarele din Estul Europei, dorim ca Marea Britanie să participe la această nouă Mare Putere. Dacă însă nu se poate, noi tot ne îndreptăm speranțele spre Marea Putere construită de Franța. Ca și în trecut, când Napoleon al III-lea a avut conferința de la Osborne, cu regina Victoria. Deși

¹ Nicolae (Nicky) Christopher Rațiu (n. 1948), al doilea băiat al lui Ion Rațiu. A fost botezat Nicolae în amintirea bunicului lui Ion Rațiu, preotul Nicolae Rațiu.

² Indrei Rațiu (n. 1946), primul băiat al lui Ion Rațiu, botezat Indrei în amintirea lui Indrei Rațiu, strămoș al lui Ion Rațiu.

³ „Relațiile cu statele din Estul Europei”, în lb. engleză.

⁴ Rowland Denys Guy Winn, 4th Baron St. Oswald (1916–1984), politician conservator.

⁵ Autorul se referă la contele Richard Nikolaus von Coudenhove-Kalergi, activist al ideii unei Europe unite.

aceasta n-a fost gata să susțină cauza independenței popoarelor din Răsăritul Europei, noi am fost totuși susținuți de Franța.

Legătura cu Estul Europei este bună atâta timp cât politica Occidentului urmărește eliberarea acestor popoare. Fără ca să se ceară acest lucru la conferințele internaționale, cei rămași acasă interpretează vizitele făcute acolo, de personalități marcante occidentale, ca, de pildă, lordul Boothby, drept aprobare a regimului comunist. Până acum, chestiunea est-europeană n-a fost ridicată de nimeni (cu excepția președintelui Eisenhower, în campania lui electorală), pentru că s-a spus: **a.** există un pericol de război nuclear; **b.** rușii nu trebuiesc iritați.

Din moment ce s-a ajuns la o paritate de arme convenționale, pericolul războiului nuclear este aproape total exclus. Hrușciov poate nu mai este așa de iritat de posibilitatea unei soluții de compromis pentru Europa Răsăriteană. Fiind realist adevărat, el își dă seama că o situație revoluționară va fi prezentă în momentul în care Marea Putere Vest-Europeană va fi pe deplin stabilită. Poate peste 5–10 ani. Dacă se ridică problema acum, înainte de această situație, există șanse bune ca să se găsească o soluție de compromis, pe un șablon sui-generis, între situația Finlandei și cea a Poloniei. Am încheiat: „Îmi aduc aminte că, în timpul războiului, doctorul Weizman a explicat șansele stabilirii statului Israel. Mulți l-au criticat și au găsit că visează. Răspunsul lui a fost: «Cred că vom reuși, pentru că suntem gata să facem sacrificii.» Astăzi, stau în fața dumneavoastră pentru că și noi suntem gata să facem sacrificii.”

După mine a vorbit Vane Ivanović¹. Calm, se prezintă foarte bine. Impresie excelentă, însă anost. N-a spus nimic. Boothby, vizat direct, a luat apoi cuvântul. A căutat să zdrobească argumentele mele. Cred că n-a reușit. A confirmat, de asemenea, și lipsa de suport popular de care se „bucură” guvernele comuniste în Europa Răsăriteană.

¹ Ivan (Vane) Stefan Ivanović (1913–1999), sportiv, om de afaceri, diplomat. Stabilit la Londra încă din perioada interbelică, a fost în relații amicale cu Ion Rațiu începând din anii 1960. Și-a publicat memoriile în Anglia, cu titlul *LX: Memoirs of a Yugoslav*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1977.

Un funcționar înalt în România i-ar fi spus că, în alegeri libere, comuniștii n-ar reuși să întrunească mai mult de 6% din voturi. El, Boothby, ar indica maximum 10%. Contele Raczyński și tânărul candidat de deputat liberal Chesington au vorbit, de asemenea.

După ședință, Henry Tiarks mi-a cerut ajutorul să scoatem pe cineva din România, iar doamna Eden vrea ajutorul meu în obținerea de adrese pentru expedierea de pachete-cadouri. L-am cunoscut cu această ocazie pe domnul Mason, de la Foreign Office, șef al departamentului căruia îi aparține și România.

Vineri, 18 ianuarie 1963

Gaitskell¹ a murit astă seară. Avea 56 de ani. Curios cum soarta politică a omului depinde de accidente. Omul ăsta, care părea sortit să fie prim-ministru și care a adus Partidul Laburist până în pragul cuceririi puterii, se prăbușește pe neașteptate.

Răspunsul scrisorii lui George Serdici din Paris, în care îmi vorbește de Romi Boilă și de Ciumpi Cantemir. Se pare că ambii sunt de aceeași opinie ca și el. Vor o acțiune împotriva lui Vișoianu și sunt gata să mă recunoască pe mine drept cel mai potrivit pentru a conduce lupta pentru eliberarea patriei. Îi spun cât de fericit sunt să mă număr printre prietenii lui, căci el este un om care trece la fapte odată ce a luat o decizie. În mod indirect, mă refeream doar la discuția pe care am avut-o împreună la Londra, când, cam dramatic, mi-a spus, în englezește, „Iancu, *I pledge myself to you*”², și apoi a dezvoltat, în românește, toate argumentele pentru care el nu poate să asume rolul principal în lupta noastră națională și de ce eu sunt cu ușurință cel mai potrivit.

Duminică, 20 ianuarie 1963

Ioana, soția lui Mircea Lambrino³, a dat un interviu ziarului *Sunday Express*. Ca de obicei, exagerează lucrurile, dar ideea pe care am

¹ Hugh Gaitskell (1906–1963), om politic, lider al Partidului Laburist.

² „Îți promit solemn”, în lb. engleză.

³ Grigore Carol Mircea Lambrino (1920–2006), primul fiu al lui Carol al II-lea, născut din căsătoria cu Ioana Valentina Lambrino, care a fost

plasat-o în mintea ei, când am stat la Upton House, a dat rod. Astăzi, ea anunță că prințul Carol dorește să înființeze o biserică ortodoxă pentru românii din Anglia. Foarte bine. Sunt încântat. Păcat însă că apoi ea continuă, dând „fapte” extrem de curioase. Regele Carol ar fi lăsat o avere de circa 30 de milioane de sterline etc., când ei n-au un ban pentru moment, eu trebuind să le garantez „*overdraft*”-ul¹. În ciuda acestor exagerări, cred că efectul pentru marele public englez este bun: o pereche princiară care se interesează de soarta conaționalilor lor.

Mare agitație în politica europeană. Ziarele engleze, pline de problema respingerii Angliei. Hallstein merge cu avionul la Bonn să-l vadă pe Adenauer înaintea plecării acestuia la Paris, pentru întreveneri cu de Gaulle. Totul depinde, în definitiv, de de Gaulle. Analiza lui este însă justă. Anglia nu va contribui la crearea unei noi mari puteri în Europa. Anglia întotdeauna își îndreaptă privirea spre mare, spre America, nu spre continentul european. Introducerea Angliei în Piața Comună nu însemnează încadrare politică, ci strict comercială. Or, de Gaulle dorește o Mare Putere, *politică*, gata să asume conducerea spirituală a lumii întregi. Iată adevăratul conflict de concepții, și nu de interese economice de ordin cu totul minor.

Luni, 21 ianuarie 1963

Cornea² îmi telefonează. E vorba de *East European Spokesman*. Îmi cere colaborarea și sprijinul pe o bază „mai permanentă”. I-am răspuns „Da”, imediat. De altfel, i-am reamintit, eu l-am ajutat în această întreprindere tot timpul. A fost de acord. Într-un cuvânt, în afară de contribuțiile mele (articole și bani), dorește să intru și în consiliul de redacție al ziarului. Am acceptat.

anulată. A avut doi băieți, Paul și Alexandru. În acea perioadă, Carol Mircea Lambrino era căsătorit cu Jeanne (Ioana) Williams.

¹ „Depășirea contului în bancă”, în lb. engleză.

² Victor Cornea (1901–1977), avocat, om politic țărănist.

1966

Miercuri, 19 ianuarie 1966

Sunt pe punctul de a pleca spre Viena. Măine sosește tata. Mă găsesc la Klosters, singur, și intenționez să-l aduc și pe tata aici, pentru 2–3 zile. Cred că e important să înnodăm legăturile fără maratori. Și apoi, vreau să-i povestesc totul. Și bune, și rele. Dacă nu-i vorbesc lui deschis, cui?! De altfel, sunt de-a dreptul agitat. Ceea ce mă amuză, pentru că eu sunt întotdeauna extrem de calm, fie că vorbesc cu președintele Statelor Unite, fie că e Papa de la Roma.

Miercuri, 23 februarie 1966

Aseară, am fost cu tata la spectacolul de gală al baletului Prokofiev, *Romeo și Julieta*, cu Margot Fonteyn și Nureyev. Splendid. Ovații interminabile. Regina-Mamă și principesa Margaret au stat de la început până la sfârșit. Tata a fost încântat. L-am îmbrăcat într-un smoching vechi de-al meu, care, de altfel, îi șade foarte bine. A admirat clădirea, tablourile, culoarele și *hall*-ul de la etaj și a fost de-a dreptul impresionat de splendoarea sălii. Toate locurile au fost ocupate fără excepție. Lumea, extrem de elegantă. „Trebuie să mă uit la toaletele doamnelor, se scuza zâmbind tata, căci acasă mă vor întreba cum erau îmbrăcate.”

Iată că a trecut mai bine de o lună de când ne-am revăzut, tata și cu mine, după douăzeci și șase de ani de despărțire. Un vis rău, nu uitat, dar repede estompat de bucuria de a fi împreună. Aceste

33 de zile au trecut în zbor. De altfel, nicio greutate. Ne-am regăsit imediat. Și am stabilit, dintr-odată, aș putea spune, un raport de la egal la egal între doi oameni maturi.

Eram amândoi emoționați. El mult mai mult decât mine. S-a scoborât din ultima ușă a ultimului vagon al trenului, tocmai când soseam să-l primesc. Avea grijă mare. Încet, încet, căci avea în mână un geamantan greu. M-a strâns în brațe cu multă căldură și m-a sărutat pe amândoi obraji, ca un patriarh care-și vede misiunea împlinită. Pregătisem pentru el o cameră la hotelul Bristol, să se odihnească. De asemenea, aveam intenția să-l plimb prin Viena, căci e urbea tinereții sale și credeam c-ar dori să o vadă din nou. Nicidecum. „Există un restaurant aici, la Westbahnhof? Stăm acolo să luăm o bere.” De fapt, eu nu mâncasem, căci trenul a sosit cu peste o oră întârziere, după 2.30 după-amiază. Am stat de vorbă sau, mai degrabă, l-am ascultat povestind timp de opt ore, fără întreruperi, până când a sosit timpul să ne imbarcăm în trenul de noapte. „Am venit să te văd pe tine, nu Viena.” În tren, la fel. Și-a despachetat geamantanul cel mic și-am băut împreună un coniac, nu prea interesant, românesc. Și-am vorbit până târziu în noapte. Dimineața, ne-am dat jos la Sargans, unde parcasem mașina.

Am stat patru zile împreună la Klosters. I-am spus că *chalet*-ul a fost botezat „Eugenia” după mama și că și eu am contribuit la clădirea lui. I-am povestit despre Gaby și a vorbit cu ea la telefon. De asemenea, cu Juliska Perczel, care nu mai prididea cu laudele. Ce om cult, ce frumos vorbește ungurește. Nu numai corect, ci elegant. Am făcut și un pelerinaj la mormântul lui Eni, dar zăpada era foarte mare. A văzut doar locul și a rostit o rugăciune. Ne-am plimbat. Am mâncat împreună. Și am vorbit.

La 24 ianuarie, am luat trenul și, a doua zi, am sosit la Londra. Marea Mânecii a fost extrem de calmă. La gară, Viorel. Tata, încântat. Drept să spun, nici eu nu m-am așteptat, dar tata tot nu-și dădea încă seama de raportul actual de astăzi dintre Viorel și mine. Pentru el, Viorel era tot eroul de ieri, nu angajatul meu

de astăzi, pe care caut să-l scap de la faliment. Prezența lui mi-a făcut însă mare bucurie pentru plăcerea ce a adus tatei. Nicolae și cu Jeff Box au venit și ei și mi-au adus mașina. Acasă o găsim pe Elisabeth în pat, căci era destul de serios bolnavă. De atunci și până astăzi am adâncit doar primele impresii, câștigate în cursul primelor zile cât am stat cu el tot timpul.

E așa cum îl știam. E mai mic, mai gârbovit, mult mai molcom, tolerant, sentimental și înțelept decât îmi aduc eu aminte. E enorm de mândru de familie. Vorbește despre toți, generos în laude. E mult mai cald și are mult șarm personal, decât imaginea ce-o aveam despre el în memorie. Legătura dintre noi s-a făcut ușor pe baza de egalitate și sinceritate, fără ascunzișuri, pentru că l-am corectat imediat când a reprezentat anumite situații din trecut nu așa cum au fost, ci cum ar fi vrut el să fie. Nu l-am bruscat; am avut o grijă extraordinară să nu-l jignesc, dar i-am atras atenția că mămica, cel puțin pentru mine și cu mult mai mult pentru Pica, n-a fost paragonul de virtute și îngerul încarnat pe care-l vede el astăzi. Nici că ea ar fi fost mama ideală pentru noi, sârmanii copii orfani. I-am adus aminte de certurile din casă și de suferințele Picăi. M-am bucurat că a recunoscut adevărul.

Are un păr alb, alb, ca argintul. Curând după sosirea lui, Viorel cu Manuela și cu Miluș au venit la cină. Au stat de vorbă până aproape la 4 dimineața. Nicio urmă de oboseală. Viorel tot atât de interesat ca și tata. Surpriză peste surpriză. Eu am ascultat aproape tot timpul. Multe noutăți. Nu știusem, de exemplu, că tata a cunoscut-o pe mama în casa lui Viorel, care a avut primele haine negre tocmai pentru nunta tatei; că părinții lui Viorel au fost nași la nunta lui. În fine, că nenea Rusu o scotea pe Pica regulat de la Ursuline și sacrifica preferanțul lui ca să se ocupe de ea.

Cum spunea Miluș: a sosit Transilvania la Londra. Rând pe rând, i-am avut pe toți, toate rudeniile noastre, la cină. Am avut impresia că toți îl plac. M-a amuzat să văd cum se înțelege tata cu Indrei. Ambii se interesează intens de arborele genealogic al

familiei. Într-o duminică, acum vreo două săptămâni cred, au venit Gicu și Babsie Pop la noi la prânz. Frumoasă reunire, căci ei s-au văzut ultima dată în România. Deunăzi, am cinat la Mișu și Sanda Cârciog. Invitați și soții Crăciunaș. Tata și-a adus imediat aminte de tatăl lui Silviu. Au vorbit mult împreună și tata și-a povestit pățaniile și experiențele de la închisoarea din Ghencea, unde erau tratați „politicii”. Mișcătoare a fost întâlnirea cu Pavel Pavel care, apoi, s-a prăpădit la Canal¹.

Un alt lucru care m-a impresionat. Tata îmi spune că Moșu era un om rece, rece, total nedemonstrativ. Nici nu-l săruta, nici îmbrățișa și nici nu-i cumpăra jucării. Curios. El era favoritul meu în familie!? I-am făcut o listă lui tata: de capitole. Să scrie, așa cum își amintește, câteva din pățaniile și experiențele lui. Despre meseriași, reuniuni și centrala; despre ultima lui întâlnire cu doctorul Ioan Rațiu; cuvântarea lui Maniu în parlamentul de la Budapesta la care a fost prezent, sărbătoarea Crăciunului la Viena în 1916. Și apoi, despre mine: delegația evreiască, în frunte cu rabinul din Turda, venită să-i mulțumească pentru că am apărat

¹ Pavel Pavel (1901–1959), avocat, jurnalist, fost deputat țărănist la începutul anilor 1930. A ajuns la Londra în 1941 împreună cu soția sa, afirmând, contrar adevărului, că este reprezentantul lui Iuliu Maniu. S-a întors în România după terminarea războiului și a încercat, fără succes, să obțină numirea pentru o funcție de ministru plenipotențiar, apelând la cunoștințele sale din Partidul Social-Democrat, partid în care s-a înscris la revenirea în țară. A apelat inclusiv la Petru Groza, dar numirea nu a fost făcută niciodată. Între 1948 și 1955, a fost închis de regimul comunist, care a apreciat că s-a întors în țară cu misiuni de spionaj din partea englezilor. După eliberare, Pavel a dus o viață de mizerie. Soția îl părăsise, nu mai avea locuință și trăia din traduceri din limba maghiară, pentru Editura de Stat. Informația referitoare la moartea lui oferită de Ion Rațiu este incorectă. Pavel a decedat la 18 noiembrie 1959, la Spitalul Cantacuzino din București, monitorizat permanent de Securitate, inclusiv la priveghiul său (vezi detalii despre biografia lui Pavel Pavel în Ion Rațiu, *Jurnal. Volumul 1. Începuturile...* și ACNSAS, fond Informativ, dosar 309859).

pe unul dintre colegii mei evrei (după câte-mi aduc eu aminte a fost Goro), molestat de progardiștii din clasa noastră, de „pețitul” meu, întâi de Viorel, care dorea să-i devin asistent la Universitate; de prietenii mei veniți la Turda cu trei mașini să-l sărbătorească, cum spuneau ei, pe Ion Fugarul. E o mare satisfacție pentru mine să-l avem cu noi. Sper că și lui îi place aici.

Vane Ivanović mi-l recomandă pe prințul Andrei al Iugoslaviei. Împreună cu un oarecare Saabye vor să înceapă o linie de vapoare între Anglia și Italia. Le-am dat o masă și sfaturi multe, pe care desigur nu le vor urma. Totuși, le-am spus adevărul. La 29 ianuarie, am luat parte la Atlantic Partnership Teach-In, organizat de Elma Dangerfield, la LSE. Mare succes. Mi-a plăcut ambasadorul Germaniei, Blankenhorn, cu care am stat mult de vorbă. George Thomson, bine, dar nu în special. Kaiser, însărcinatul de afaceri american, vorbea domol, dar eficace. Am stat de vorbă și cu Guidotti, ambasadorul Italiei, dar el n-a vorbit bine, deși miezul era în regulă. După-masa, Harlan Cleveland, ambasadorul Americii la NATO, a fost excelent; Geoffrey de Freitas l-a încolțit pe Jacques Champagne și a subliniat izolarea totală a reprezentanților gaulliști la întrunirile adunării europene. Robert Rooza, impresionant în dezbateră economică. Adevărat maestru, total stăpân pe un subiect dificil, deși nu mai este în guvern. Maudling, și el bine, fără să exceleze. Seara, cina în Camera Comunelor, cu tot fastul necesar. Stau de vorbă cu soții du Parc – un snob bine-cunoscut, cu monoclu etc., dar inteligent și bine informat.

Un alt subiect care m-a preocupat mult de când m-am întors în Anglia a fost vizita delegației guvernamentale RSR-iste la Londra: șef, Bârlădeanu¹. Împreună cu Horia Georgescu am scris la *Times* și *Daily Telegraph*. Doar ultimul ziar a publicat. Dar a atras multă atenție și aprobare pentru felul demn în care am spus lucrurile. Am scris ministrului de externe Steward și mi s-a

¹ Autorul se referă la vizita la Londra a delegației guvernamentale condusă de Alexandru Bârlădeanu, pe atunci prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, care a avut loc între 1-9 februarie 1966.

răspuns. Cum spune Viorel, este un mare succes, pentru că ni se recunoaște, implicit, că noi reprezentăm ceva real și autentic în România. Foreign Office-ul nu face nimic la întâmplare¹. L-am recrutat pe Willy Teeling să pună o întrebare în Parlament și să ceară informații asupra aplicării articolului 3 din Tratatul de Pace cu România, din 1947. Răspunsul a fost foarte scurt și nu total negativ, pentru că Padley a spus că atitudinea guvernului britanic față de problema drepturilor omului este bine cunoscută. Deci, prin implicație, ei nu aprobă oprimarea populației românești de un guvern dictatorial. Trebuie să spun că sunt foarte mulțumit de rezultatul acțiunii noastre.

În timpul prezenței RSR-iștilor la Londra, tata a fost primit la ambasada de un oarecare Florea, consul general. S-ar fi purtat

¹ La 28 ianuarie 1965, Ion Rațiu a fost rugat să participe la o discuție cu George Thompson din cadrul Foreign Office. Discuția este menționată de Rațiu în jurnalul său. Potrivit Securității, Thompson era îngrijorat ca nu cumva Ion Rațiu să organizeze evenimente publice pe parcursul cărora să critice prezența la Londra a delegației guvernamentale conduse de Alexandru Bârlădeanu. În acest context, Thompson l-ar fi „întrebat pe Rațiu dacă au primit ceva indicații din partea autorităților în legătură cu activitatea emigrației române pe timpul vizitei. Rațiu l-a dat un răspuns afirmativ, la care Thompson i-a atras atenția că vizita are loc la invitația guvernului englez și, dacă se va întâmpla ceva din partea emigrației române, pe lângă măsurile ce se vor lua împotriva persoanelor în cauză, se vor face răspunzători și membrii din conducerea organizației. Rațiu l-a dat asigurări că organizația sa nu va întreprinde nicio acțiune, dar că nu-și poate lua răspunderea pentru românii care nu fac parte din organizația lui. [...] Răspunsul lui Thompson a fost următorul: «Să nu se uite că vizita are loc la invitația guvernului englez, care este interesat să obțină prin această vizită maximum, pe linia îmbunătățirii relațiilor cu România. Autoritățile engleze vor ridica asemenea probleme numai în măsura în care vor obține ceea ce doresc de la partea română în ceea ce privește îmbunătățirea relațiilor»». Ofițerul DIE Aurel Florea a mai notat în raportul său din 31 ianuarie 1966 că „rezidența menționează că tovarășului vicepreședinte Alexandru Bârlădeanu i se va prezenta de către tovarășului rezident un rezumat al acestor date” (ACN-SAS, fond SIE, dosar 104, vol. 12, f. 237–238).

foarte politicos și atent față de el, până să deschidă ușa mașinii în care-l aștepta Elisabeth. Asta însă nu mi-a schimbat ideile. Tata, de altfel, mi-a adus din țară o totală justificare a tot ce am făcut până acum. Omul e calm, dar hotărât. Comunismul este trecător. Orice mici realizări au la bază populația îl respinge și-l va respinge total, în momentul în care nu se poate menține prin forță.

Thomas Barta a fost pe aici cu doamna Mastero; Bob Toth, care lucrează la *Los Angeles Times* (cel mai mare ziar din America), a luat masa cu mine și cu Sally; Gicu Pop, venit din țară, mi-a adus din nou multe noutăți. Ion Vorvoreanu a acceptat să intre în comitet. L-am însărcinat să publice o scrisoare de protest la *Daily Telegraph*. Azi, am fost la Rotterdam în timpul zilei ca să supraveghez descărcarea vaporului meu *Fidelity*¹.

Luni, 28 februarie 1966

Masa cu Denzil Freeth², la Carlton Club. El nu mai vrea să ia parte activă în politica engleză. Mai degrabă, cred, nu mai poate. A comis anumite „indiscreții”, pentru că se spune că e cam homosexual, ceea ce-l descalifică pentru totdeauna. Îl interesează însă problema unirii Vestului european și intrarea Marii Britanii. I-am descris importanța Estului Europei. S-ar putea să ne ajute. Omul are mult talent și energie.

¹ Potrivit DIE, Ion Rațiu ar fi plecat la Rotterdam, pentru „a nu da posibilitatea să fie acuzat că a luat legătura cu delegația română, care tocmai în această perioadă se găsea în Anglia, așa cum s-a întâmplat cu vizita tovarășului Ion Gheorghe Maurer în Franța, când a fost acuzat că ar fi luat legătura cu dânsul. Acum el afirmă că la acea dată numai oamenii lui Vișoianu Constantin l-au acuzat de legături cu tovarășul Ion Gheorghe Maurer și nu este adevărat că el s-ar fi lăudat cu acest lucru” (ACNSAS, fond SIE, dosar 104, vol. 12, f. 254).

² Denzil Freeth (1924–2010), politician conservator. A fost membru al Parlamentului între 1955 și 1964. În contextul scandalului Profumo, izbucnit la începutul anilor 1960, fiind suspectat că este homosexual, asupra lui Freeth s-ar fi făcut presiuni să renunțe la mandatul său de parlamentar în 1964.